

Mironov, V. V., and Smirnov, A. V. "K probleme matematicheskogo modelirovaniia imitatsionnykh modeley sotsialno-ekonomicheskogo razvitiia regiona" [On the problem of mathematical modeling simulation models of socio-economic development of the region]. <http://koet.syktsu.ru/vestnik/2012/2012-3/8/8.html>

Naselennia Ukrainy za 2010 rik [The population of Ukraine in 2010]. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystryky Ukrainy, 2011.

Popodko, G. I., and Nagaeva, O. S. "Regionalnaia imitatsionnaia model kak instrument otsenki upravlencheskikh resheniy" [Regional simu-

lation model as a tool for evaluating management decisions]. <http://cyberleninka.ru/article/n/regionalnaya-imitatsionnaya-model-kak-instrument-otsenki-upravlencheskikh-resheniy>

Putilov, V. A., and Gorokhov, A. V. *Sistemnaia dinamika regionalnogo razvitiia* [System dynamics of regional development]. Murmansk: Pazori, 2002.

Vishnevskiy, V., Aleksandrov, I., and Polovian, A. "Sistemno-dinamicheskoe modelirovanie razvitiia staropromyshlennykh regionov" [System-dynamics simulation of old industrial regions]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 7 (2010): 37-49.

УДК 338.48

ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ЕКОНОМІКИ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ І НАПРЯМКИ ОЦІНКИ ЯКОСТІ ЦІЛЬОВИХ ПРОГРАМ РОЗВИТКУ

© 2014 ХАУСТОВА В. Є., ГОРБАТОВА Є. Ф.

УДК 338.48

Хаустова В. Є., Горбатова Є. Ф. Програмно-цільовий підхід до розвитку галузей економіки в регіонах України: теорія та практика застосування і напрямки оцінки якості цільових програм розвитку

Статтю присвячено аналізу теорії та практики застосування програмно-цільового підходу до розвитку галузей економіки в регіонах України та напрямків вирішення проблеми оцінки якості цільових програм розвитку. Наведено трактування основних категорій програмно-цільового підходу вітчизняними й закордонними вченими та визначено, що його сутність полягає у вирішенні поставленої проблеми за допомогою запланованих заходів, які повинні мати чіткий адресний характер і бути забезпечені необхідними ресурсами. Розглянуто принципи програмно-цільового підходу, класифікацію цільових програм за різними ознаками. Проаналізовано практику застосування програмно-цільового підходу в країнах з розвинутою економікою. Розглянуто основні законодавчі акти, що регулюють застосування програмно-цільового підходу в Україні. Проаналізовано сучасні методичні підходи до оцінки якості цільових програм у різних галузях економіки, визначено їх переваги, недоліки та напрямки вдосконалення.

Ключові слова: програмно-цільовий підхід, цільова програма, оцінка якості цільових програм, державна цільова програма, регіональна цільова програма.

Рис.: 4. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 35.

Хаустова Вікторія Євгенівна – кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу інноваційного розвитку та конкурентоспроможності, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пл. Свободи, 5, Держпром, 7 під'їзд, 8 поверх, Харків, 61022, Україна)

Горбатова Євгенія Федорівна – здобувач, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пл. Свободи, 5, Держпром, 7 під'їзд, 8 поверх, Харків, 61022, Україна)

УДК 338.48

Хаустова В. Е., Горбатова Е. Ф. Программно-целевой подход к развитию отраслей экономики в регионах Украины: теория и практика применения и направления оценки качества целевых программ развития

Статья посвящена анализу теории и практики применения программно-целевого подхода к развитию отраслей экономики в регионах Украины и направлений решения проблемы оценки качества целевых программ развития. Приведены трактовки основных категорий программно-целевого подхода отечественными и зарубежными учеными и определено, что его сущность заключается в решении поставленной проблемы с помощью запланированных мероприятий, которые должны иметь четкий адресный характер и быть обеспеченными необходимыми ресурсами. Рассмотрены принципы программно-целевого подхода, классификация целевых программ по различным признакам. Проанализирована практика применения программно-целевого подхода в странах с развитой экономикой. Рассмотрены основные законодательные акты, регулирующие применение программно-целевого подхода в Украине. Проанализированы современные методические подходы к оценке качества целевых программ в различных отраслях экономики, определены их преимущества, недостатки и направления совершенствования.

Ключевые слова: программно-целевой подход, целевая программа, оценка качества целевых программ, государственная целевая программа, региональная целевая программа.

Рис.: 4. **Табл.:** 1. **Библ.:** 35.

Хаустова Виктория Евгеньевна – кандидат экономических наук, доцент, старший научный сотрудник отдела инновационного развития и конкурентоспособности, Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины (пл. Свободы, 5, Госпром, 7 подъезд, 8 этаж, Харьков, 61022, Украина)

Горбатова Евгения Федоровна – соискатель, Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины (пл. Свободы, 5, Госпром, 7 подъезд, 8 этаж, Харьков, 61022, Украина)

UDC 338.48

Khaustova V. Ye., Horbatova Ye. F. Program and Target-Oriented Approach to the Development of Economic Sectors in the Regions of Ukraine: the Theory, Practical Use and Directions of Quality Evaluation of Target Development Programs

This article focuses on the theory and practical use of the program and target-oriented approach to the development of economic sectors in the regions of Ukraine as well as directions of solution to the problem of quality evaluation of target development programs. Interpretations of the major categories of program and target-oriented approach by domestic and foreign scholars was provided and was determined that its essence consists in solving the set problem through the planned measures, which shows a distinct target nature and is provided with the necessary resources. Principles of program and target-oriented approach, multi-way classification of target programs were examined. Practice of program and target-oriented approach as used in the countries with developed economies was analyzed. The basic legislative acts, governing the application of program and target-oriented approach in Ukraine, were examined. Modern methodical approaches to estimating the quality of specific target programs in the various sectors of economy, their strengths, weaknesses and areas of improvement were analyzed.

Key words: program and target-oriented approach, target program, quality evaluation of target programs, State target program, regional target program.

Pic.: 4. **Tabl.:** 1. **Bibl.:** 35.

Khaustova Victoria Ye. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Senior Research Fellow, department of innovation development and competitiveness, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (pl. Svobody, 5, Derzhprom, 7 pidyizd, 8 poverkh, 61022, Ukraine)

Horbatova Yevheniia F. – Applicant, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (pl. Svobody, 5, Derzhprom, 7 pidyizd, 8 poverkh, 61022, Ukraine)

В умовах ринкових відносин і нестабільних економічних процесів, що накопичилися в національному господарстві України, актуалізуються питання вибору ефективних механізмів підтримки її регіонів.

Сучасна практика господарювання свідчить про те, що серед таких механізмів у багатьох країнах світу перевага надається програмно-цільовому підходу.

Застосування програмно-цільових методів є ефективним заходом вирішення складних державних і регіональних проблем, насамперед, за рахунок: гнучкої постановки цілі та завдань реалізації програми, кількісного та якісного визначення проблеми; здійснення розрахунку потрібних ресурсів, а також джерел покриття потреби в них; знаходження ефективного алгоритму реалізації програмних заходів [1].

Ключовою категорією, яка визначає сутність програмно-цільового підходу, є «програма», яка в широкому розумінні є «комплексом заходів щодо реалізації стратегії» [2].

Водночас «програмування – це процес орієнтації економіки з боку держави шляхом регулярного й комплексного впливу на її структуру згідно з варіантом соціально-економічного розвитку в рамках ринкового механізму» [3].

Значний внесок у розв'язання питань, пов'язаних з програмно-цільовим плануванням та управлінням, зробили такі вчені, як: О. Амоша [4], М. Азаров [5], В. Геєць [4], Д. Зубаков [6], М. Кизим [7], А. Кисельников [8], В. Кондратьєв [9], Б. Мільнер [10, 11], Б. Райзберг [12], Ф. Ярошенко [5], І. Макаров [13], М. Долішній [14, 15], М. Махотаєва [16] та інші автори. Однак, враховуючи складність та багатоаспектність даної проблематики, її новизну, а також широке коло напрямків використання програмно-цільового підходу на практиці, залишається досить багато питань, що потребують подальшого вивчення. До таких можна віднести й оцінку якості цільових програм державного та регіонального розвитку, що дозволяє визначити загальну ефективність впровадження комплексу цільових програм у тих чи інших регіонах чи галузях економіки країни.

Отже, метою даної статті є аналіз теорії та практики застосування програмно-цільового підходу до розвитку галузей економіки в регіонах України та напрямків вирішення проблеми оцінки якості цільових програм розвитку.

Дослідження теоретичних і методологічних основ програмно-цільового планування свідчать про те, що вчені пропонують різні визначення цього поняття (табл. 1).

Таблиця 1

Визначення основних категорій програмно-цільового підходу, що досліджувалися вітчизняними й закордонними вченими

Автор(-и) / Джерело	Сутність поняття
1	2
М. Азаров, Ф. Ярошенко, О. Амоша [5]	Програма – це установлення певної послідовності етапів, порядку й механізмів керування процесом послідовного досягнення мети рішення проблеми
В. Бесєдіна, І. Богдан, Л. Варениченко [17]	Державна цільова програма тлумачиться як затверджений нормативно-правовим актом України цілісний документ, що визначає стратегію рішення соціально-економічних, екологічних, науково-технічних, оборонних, національно-культурних та інших проблем суспільного значення та включає комплекс взаємозалежних заходів і завдань (цільових проектів), які спрямовані на досягнення конкретних кінцевих цілей, погоджених за строками їх виконання й складом виконавців, і реалізуються повністю або частково за рахунок коштів Державного бюджету України
В. Генералов, М. Личагін [18]	Цільова комплексна програма – зв'язаний за ресурсами, виконавцями і строками здійснення комплекс соціально-економічних, виробничих, науково-технічних, організаційно-господарських та інших завдань і заходів, спрямованих на рішення важливої народногосподарської проблеми найбільш ефективним чином і у встановлений термін
О. Жуковський, В. Васильєв, Д. Штрейс [2]	Цільова програма – адресний, різного ступеня директивності документ, що містить систему погоджених за строками, ресурсами і виконавцями соціально-економічних, виробничих, фінансових, науково-дослідних, організаційно-господарських та інших заходів, що забезпечують досягнення поставленої мети найбільш ефективними шляхами й у встановлений термін
А. Кисельников [8]	Комплексна регіональна програма – зв'язаний з ресурсами, виконавцями і строкам завершення комплекс планованих заходів (соціально-економічних, виробничих, організаційних, науково-технічних та ін.), виконання яких повинне забезпечити своєчасну реалізацію встановлених цілей і пов'язане з важливими змінами існуючих пропорцій, структури й темпів розвитку певного регіону
Р. Кочкаров [19]	Цільова програма – основний інструмент програмно-цільового підходу
І. Макаров, В. Соколов, А. Абрамов [13]	Програмно-цільове планування – нова, що інтенсивно розвивається, галузь, де немає ще усталеної термінології й пропонується використовувати термін «цільова комплексна програма», вважаючи, що «цільова» підкреслює її орієнтацію на кінцевий результат, а «комплексна» – урахування всіх факторів, необхідних для досягнення мети
С. Мочерний [20]	Цільова програма визначається як об'єднаний єдиною метою, намічений для планомірного здійснення комплекс взаємозалежних завдань і адресних соціальних, економічних, наукових, науково-технічних і організаційних заходів

1	2
Є. Новиков [5]	Пропонує три основні критерії, які характеризують цільову програму: рівень нагальності задоволення потреби, комплексність проблеми, що характеризується кількістю областей (регіонів), які беруть участь у її вирішенні, повноту циклу вирішення проблем, що включає наукові дослідження, дослідно-конструкторські розробки й т. п.
Б. Райзберг, О. Лобко [12]	Цільова програма – сукупність намічених для планомірного проведення, погоджених за змістом, скоординованих у просторі й часі, забезпечених ресурсами заходів, спрямованих на рішення існуючої проблеми, що не може бути вирішена без концентрації зусиль і ресурсів для досягнення встановленої мети
О. Руднєва [21]	Цільова комплексна програма – узгоджений за ресурсами, виконавцями, часом виконання комплекс планових заходів, спрямований на рішення конкретної проблеми у встановлені строки, розробка (реалізація) якого пов'язана із тимчасовою концентрацією ряду функцій учасників цих процесів
Б. Чумаченко [22]	Програмно-цільове планування та управління народним господарством передбачає комплексну інтеграцію всіх ланок та елементів економіки для досягнення великомасштабних чітко окреслених цілей соціально-економічного розвитку, які забезпечують найбільш повне задоволення суспільних потреб

Дослідження точок зору вітчизняних і закордонних учених на трактування основних категорій програмно-цільового підходу, наведених у табл. 1, свідчить, що сутність програмно-цільового підходу полягає у вирішенні поставленої проблеми за допомогою запланованих заходів, які повинні мати чіткий адресний характер і бути забезпечені необхідними ресурсами.

Слід також відмітити, що серед багатьох робіт учених у дослідженнях питань програмно-цільового підходу значна роль приділяється його принципам, серед яких: цілеобґрунтування, системність, принцип цільового розподілу, комплексність, економічна безпека й забезпеченість, погодженість, своєчасність [23], а також цілеспрямованість, ресурсозабезпеченість, системний підхід, облік взаємозв'язків і взаємодій [5, 10, 12, 24].

Країни з розвинутою ринковою економікою розробляють і впроваджують цільові програми на державному і комерційному рівнях. Державні цільові програми підтримуються і, відповідно, фінансуються державними органами влади на основі державних замовлень. У свою чергу, національні корпорації, компанії та фірми розробляють і реалізують виробничі, технічні, технологічні, маркетингові програми з метою підвищення технічного рівня та якості своєї продукції, її конкурентоспроможності задля ефективної інтеграції на нові ринки, розширення асортименту та збуту, впровадження антикризових заходів [12].

Широке застосування програмно-цільового підходу у практиці державного управління спостерігається в Австрії, Великобританії, Італії, Південній Кореї, Норвегії, Німеччині, Швеції, а також у колишньому СРСР.

Використання програмно-цільового методу в країнах із ринковою економікою розуміється як державне регулювання, а його розповсюдження спостерігається в управлінні економічними об'єктами, процесами, відносинами на міждержавному, державному, регіональному, галузевому рівнях [25].

У багатьох розвинутих країнах розповсюджені програми розвитку окремих областей країни, територіально-виробничих, територіально-соціологічних, територіально-екологічних комплексів [5, 8, 10, 16, 26].

В Україні основними законодавчими актами, що регулюють застосування програмно-цільового підходу, є Закон України «Про державні цільові програми» [28]; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розробки й виконання державних цільових програм» [29] і Наказ Міністерства економіки України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку розробки регіональних цільових програм, моніторингу й звітності про їхнє виконання» [30].

У Законі України «Про державні цільові програми» зазначається, що «державна цільова програма – це комплекс взаємопов'язаних завдань і заходів, які спрямовані на розв'язання найважливіших проблем розвитку держави, окремих галузей економіки або адміністративно-територіальних одиниць, які здійснюються з використанням коштів Державного бюджету України та узгоджені за строками виконання, складом виконавців, ресурсним забезпеченням» [28].

Закон України «Про державні цільові програми» регулює розробку відповідної цільової програми згідно з такими умовами [28]:

- ✦ існування проблеми;
- ✦ відповідність мети програми пріоритетним напрямкам державної політики;
- ✦ необхідність забезпечення міжгалузевих і міжрегіональних зв'язків технологічно пов'язаних галузей і виробництв;
- ✦ наявність реальної можливості ресурсного забезпечення виконання програми.

Практичне впровадження програмно-цільового підходу, а також теоретичне його підґрунтя передбачає класифікації цільових програм за різними ознаками.

Закон України «Про державні цільові програми» [28] передбачає класифікацію державних цільових програм за такими ознаками: рівнем приналежності та їх спрямованістю (рис. 1).

З рис. 1 видно, що в Законі України «Про державні цільові програми» [28] за рівнем приналежності розрізняються загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони навколишнього середовища, які розповсюджуються на всій території держави або охоплюють значну кількість її регіонів, мають довгостроко-

вий період виконання та здійснюються центральними й місцевими органами виконавчої влади.

За класифікаційною ознакою «Спрямованість» Закон розрізняє такі види цільових програм [28]:

- ✦ *економічні цільові програми*, спрямовані на вирішення комплексних, галузевих і міжгалузевих проблем виробництва, підвищення його ефективності та якісних характеристик, забезпечення ресурсозбереження, створення нових виробництв, розвиток і поглиблення виробничої кооперації;
- ✦ *наукові*, метою яких є забезпечення виконання фундаментальних досліджень у галузях природних, суспільних і технічних наук;
- ✦ *науково-технічні*, які розробляються для вирішення найважливіших науково-технічних проблем, створення принципово нових технологій, засобів виробництва, матеріалів, іншої наукомісткої й конкурентоспроможної продукції;
- ✦ *соціальні*, які передбачають вирішення проблем підвищення рівня та якості життя, безробіття, посилення соціального захисту населення, поліпшення умов роботи, розвиток охорони здоров'я й освіти;
- ✦ *національно-культурні*, спрямовані на вирішення проблем національно-культурного розвитку, збереження національно-культурної спадщини, задоволення інтелектуальних і духовних потреб людини;
- ✦ *екологічні*, метою яких є здійснення загальнодержавних природоохоронних заходів, запобігання катастроф екологічного характеру й ліквідація їхніх наслідків;

- ✦ *правоохоронні*, спрямовані на забезпечення правоохоронної діяльності, боротьби зі злочинністю й державної безпеки;
- ✦ *оборонні*, які розробляються з метою посилення обороноздатності держави.

Як було визначено раніше, одним з гострих і недостатньо досліджених питань застосування програмно-цільового підходу є якість розроблених цільових програм та її оцінка.

Науковці пропонують різноманітні методичні підходи до оцінки якості цільових програм у різних галузях економіки.

Так, М. Кизим, І. Матюшенко та Н. Полтарак запропонували методику оцінки якості програм державної підтримки розвитку малого бізнесу за такими напрямками [7]:

- ✦ узгодженість із нормативними актами;
- ✦ структура, зміст і комплексність;
- ✦ якість;
- ✦ реалізованість (здатність вирішити проблеми, на які вона націлена).

Сама ж оцінка якості програм здійснювалася на основі застосування експертного методу Дельфі, який оснований на експертних оцінках групою фахівців і включає в себе експертне опитування у п'ять етапів: формування робочої групи, формування експертної групи, проведення опитувань експертів згідно з методикою, проведення експертизи, підбиття підсумків, визначення результату.

Опираючись на принципи, технологію та логіку програмно-цільового підходу (методу), колективом авторів було запропоновано схему оцінки цільових програм державної підтримки розвитку малого бізнесу (рис. 2).

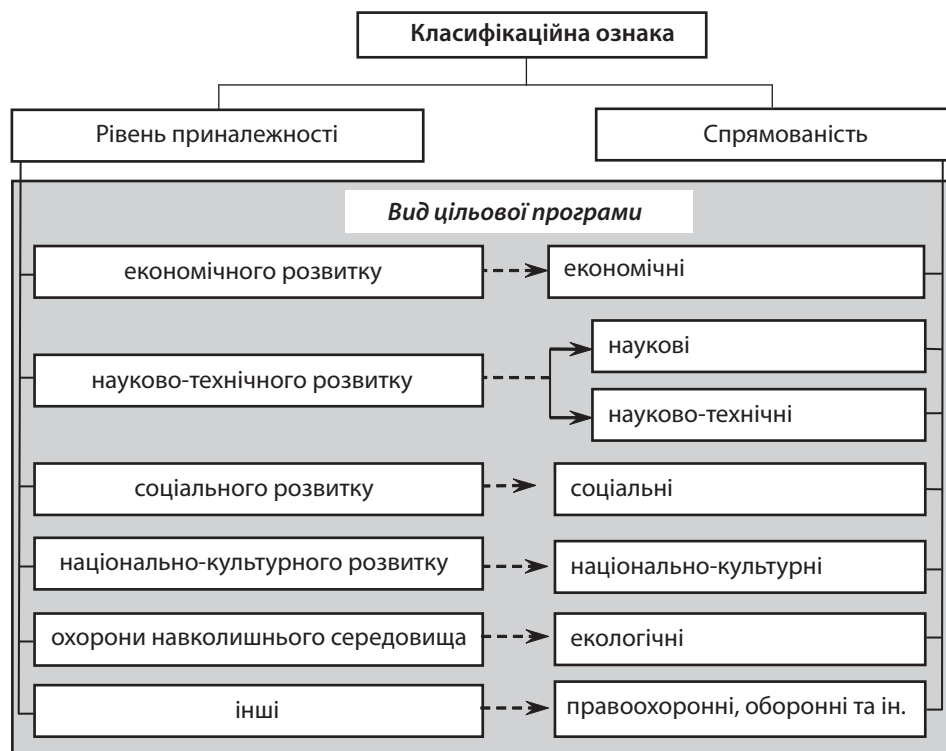

Рис. 1. Види державних цільових програм, затверджені Законом України «Про державні цільові програми» [28]

Рис. 2. Схема оцінки якості цільових програм державної підтримки розвитку малого бізнесу [7]

Розглянутий методичний підхід до оцінки якості програм державної підтримки розвитку малого бізнесу, сформований на засадах програмно-цільового методу та законодавства, а також експертного підходу в оцінюванні, безумовно, здатний підвищити якість таких цільових програм, але й має деякі недоліки.

Зокрема, методу Дельфі притаманний тривалий цикл проведення самої експертизи, що може призводити до психологічних труднощів у роботі експертів та до нестабільності їхнього складу. На кінцевий результат впливають лише експерти, а, власне, відкритої дискусії не відбувається. Існує також вірогідність поверхового аналізу ситуації через бажання якомога скоріше відповісти на поставлену велику кількість питань. Крім того, зацікавлена особа може свідомо перекрутити оцінку першого туру оцінювання.

П. Бернацький у роботі [31] запропонував власну оцінку державних і регіональних програм у сфері профілактики та боротьби з корупцією.

Методика автора також передбачає оцінювати якість програми за такими напрямками: узгодженість із нормативними актами; структура, зміст і комплексність; якість, а також здатність вирішити проблеми (реалізованість), на які вона націлена [31].

На відміну від Н. Полтарак [7] методичний підхід до оцінки якості цільових програм профілактики правопорушень і боротьби з корупцією, запропонований автором [31], відрізняється, насамперед, складом критеріїв.

Автор пропонує оцінювати якість державних цільових програм за такими п'ятьма критеріями:

1. Цілісність.
2. Узгодженість.
3. Структурна відповідність.
4. Наукова обґрунтованість.
5. Практична реалізованість (рис. 3).

П. Бернацький також пропонує робити висновки за всіма етапами та підетапами оцінки якості програм за допомогою шкали, розробленої на основі закону Фібоначчі [32, 33].

За структурною відповідністю експертам пропонується проводити експертизу програм боротьби з корупцією та профілактики правопорушень за десятьма критеріями (рис. 4).

Згідно з рис. 4 критеріями виступають наявність елементів у структурі програм. Це такі елементи, як: оцінка стану; діагностика проблем; мета; завдання; пріоритети; заходи; ресурсне забезпечення; очікувані результати; управління програмою; контроль за виконанням, що аналізуються відповідно до розробленої структури цільової програми.

Запропонований П. Бернацьким [31] методичний підхід до оцінки державних програм профілактики та боротьби з корупцією має деякі недоліки, серед основних слід відмітити такі:

- ✦ відсутнє пояснення щодо процедури відбору експертів, адже від якості, компетентності та професійності їх складу залежить точність та обґрунтованість прогнозу;
- ✦ важко погодитися із запропонованою автором двобальною шкалою оцінки, адже у деяких ви-

Рис. 3. Оцінка якості програм профілактики правопорушень та боротьби з корупцією [31]

1-й критерій	Оцінка стану (характеристика та аналіз стану, структури, потенціалу, економічних і соціальних процесів, виявлення проблем)
2-й критерій	Діагностика проблем та їх характеристика. Аналіз причин виникнення проблем, обґрунтування необхідності їх вирішення за допомогою цільових програм
3-й критерій	Наявність визначення мети програми
4-й критерій	Наявність переліку завдань
5-й критерій	Наявність пріоритетів
6-й критерій	Перелік заходів програми
7-й критерій	Наявність розрахунку ресурсного забезпечення програми (фінансові обсяги, джерела, строки виділення та витрат ресурсів, оцінка реальних можливостей ресурсного забезпечення)
8-й критерій	Наявність очікуваних результатів виконання програми
8-й критерій	Управління програмою
10-й критерій	Контроль за виконанням програми (форми та методи, органи управління, їх функції та способи контролю)

Рис. 4. Оцінка програм профілактики та боротьби з корупцією за структурною відповідністю [31]

падах можливі й навіть важливі для диференціації проміжні варіанти (наприклад, лише частина завдань національної програми відповідає завданням стратегії національної безпеки України).

Серед недоліків запропонованої методики оцінки якості програм профілактики злочинності та боротьби з корупцією слід зазначити те, що вона спирається лише на якісні оцінки, отримувані за методом Дельфі. Надаючи можливість оцінити цілісність, узгодженість, обґрунтованість і реалізованість програми, така методика не дозволяє визначити її ефективність і результативність, що стало б у нагоді при порівнянні альтернативних варіантів програми на стадії вибору і затвердження варіанта, при визначенні ступеня прогресивності програми порівняно з програмами минулих періодів, а також при міжрегіональних порівняннях. А отже, запропоновану методику доцільно було б доповнити оцінкою прогнозованих результатів реалізації програми профілактики злочинності та боротьби з корупцією як в абсолютному виразі, так і в порівнянні з витратами на реалізацію програми [14, 15, 34, 35].

Таким чином, на підставі проведеного дослідження зроблено такі висновки:

1. Дієвим механізмом вирішення нагальних проблем в регіонах країни є програмно-цільовий підхід, який полягає у їх вирішенні за допомогою запланованих заходів, які мають чіткий адресний характер і забезпечені необхідними ресурсами.

2. Інструментом реалізації програмно-цільового підходу є відповідні цільові програми, які слід класифікувати за такими ознаками: роллю в управлінні економікою, видами цілей, способами дії, строком реалізації, рівнем приналежності.

3. Для того, щоб цільова програма мала дієвий характер, вона повинна бути якісно сформованою. Для цього необхідна розробка відповідного методичного підходу, що забезпечить оцінку якості цільових програм розвитку в регіонах України. Розробка такого підходу є перспективою подальших досліджень авторів. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Долішній М. Ринкові механізми регіонального управління / М. Долішній, О. Мошенець // Регіональна економіка. – 2001. – № 1. – С. 7 – 17.
2. Жуковский А. И. Разработка, реализация и оценка региональных целевых программ (На основе Канадского опыта) / А. И. Жуковский, В. С. Васильев, Д. С. Штрейс; под общ. ред. С. Ю. Фабричного. – Оттава – Москва – Великий Новгород, 2006. – 175 с.
3. Рукавишников В. О. Факторная модель структуры общественного мнения и проблемы экологии в современной России / В. О. Рукавишников // Социологические исследования. – 1992. – № 12. – С. 58 – 71.
4. Державні цільові програми та упорядкування програмного процесу в бюджетній сфері / В. М. Геєць, О. І. Амоша, Т. І. Приходько, В. П. Александрова, В. В. Близнюк. – НАН України; Інститут економіки та прогнозування; [ред. В. М. Геєць]. – К.: Наукова думка, 2008. – 384 с.
5. Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі / М. Я. Азаров, Ф. О. Ярошенко, О. І. Амоша (кер. авт. кол.). – Т. 4. – К.: НДФІ, 2004. – 368 с.

6. Зубаков В. Д. Программно-целевое планирование / В. Д. Зубаков, Г. С. Гладков; [ред. проф. В. Д. Зубакова]. – М.: Сов. радио, 1980. – 48 с.

7. Оцінка якості цільових програм державної підтримки розвитку малого бізнесу: монографія / Кизим М. О., І. Ю. Матюшенко, Н. І. Полтарак. – Х.: ВД «НЖЕК», 2009. – 328 с.

8. Кисельников А. А. Моделирование структуры и процесса реализации комплексных региональных программ / А. А. Кисельников. – Новосибирск: Наука, 1984. – 176 с.

9. Кондратьев В. В. Технологии формирования целевых программ. Структурное описание / В. В. Кондратьев, Н. А. Кузнецов, В. П. Филиппов. – М.: Препринт / Институт проблем управления, 1988. – 38 с.

10. Мильнер Б. З. Организация программно-целевого управления / Б. З. Мильнер. – М.: Наука, 1980. – 370 с.

11. Мильнер Б. З. Системный подход к организации управления / Б. З. Мильнер, Л. И. Евенко, В. С. Рапопорт. – М.: Экономика, 1983. – 224 с.

12. Райзберг Б. А. Программно-целевое планирование и управление: учебник / Б. А. Райзберг, А. Г. Лобко. – М.: ИНФРА-М, 2002. – 428 с.

13. Макаров И. М. Целевые комплексные программы / И. М. Макаров, В. Б. Соколов, А. Л. Абрамов. – М.: Знание, 1980. – 136 с.

14. Долішній М. І. Регіональна політика на рубежі ХХ – ХХІ століть: нові пріоритети: монографія / М. І. Долішній. – К.: Наукова думка, 2006. – 520 с.

15. Долішній М. І. Регіональна політика: методологія, методи, практика / М. І. Долішній, П. Ю. Беленький, В. Я. Бідак. – Львів, 2001. – 714 с.

16. Махотаева М. Целевое управление социально-экономическими системами / М. Махотаева // Проблемы теории и практики управления. – 2006. – № 12. – С. 8 – 18.

17. Прогнозування і розробка програм: метод. посіб. / [В. Ф. Беседіна, І. В. Богдан, Л. Л. Варениченко та ін.]; за ред. В. Ф. Беседіної. – К.: Науковий світ, 2000. – 468 с.

18. Генералов В. В. Анализ программ государственной поддержки предпринимательства / В. В. Генералов, Н. В. Лычагин. – Новосибирск: ИЭОПП СО РАН, НГУ, 2004. – 48 с.

19. Кочкаров Р. А. Целевые программы: Инструментальная поддержка / Р. А. Кочкаров. – М.: ЗАО «Изд-во Экономика», 2007. – 223 с.

20. Економічна енциклопедія: в 3 т. / [відп. ред. С. В. Мочерний]. – Тернопіль: Академія народного господарства, 2002. – Т. 3. – 2002. – 964 с.

21. Руднева Е. В. Целевые комплексные программы: организационно-экономический механизм / Е. В. Руднева. – М.: Наука, 1989. – 214 с.

22. Совершенствование методологии и практики программно-целевого планирования развития социалистической экономики / Под ред. Б. А. Чумаченко – М.: МНИИПУ, 1986. – 131 с.

23. Кизим Н. А. Программно-целевой подход к государственному управлению социальной напряженностью в регионах страны: монография / Н. А. Кизим, В. В. Узунов. – Х.: ИД «ИН-ЖЭК», 2007. – 204 с.

24. Лібанова Е. М. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз: монографія / Е. М. Лібанова. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. – 367 с.

25. Колесникова Л. А. Предпринимательство и малый бизнес в современном государстве: управление развитием / Л. А. Колесникова. – М.: Новый Логос, 2000.

26. Афанасьева Т. П. Анализ состояния внешней среды малого предпринимательства в России (на примере шести пилотных регионов) / Т. П. Афанасьева, В. В. Бувев, Т. И. Пуденко. – М.: Автономная некоммерческая организация информационно-консультационный центр «БИЗНЕС-ТЕЗАУРУС», 2005. – 127 с.

27. Наказ Міністерства економіки України «Про затвердження методичних рекомендацій щодо порядку розробки регіональних програм, моніторингу і звітності про їх виконання» від 04.12.2006 року № 367 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>

28. Закон України «Про державні цільові програми» від 18.03.2004 р. № 161-IV // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2004. – № 25. – ст. 352 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uazakon.com/document/fpart76/idx76060.htm>

29. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку розробки і виконання державних цільових програм» від 31.01.2007 року № 106 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=106-2007-%EF>

30. Наказ Міністерства економіки України «Про затвердження методичних рекомендацій щодо порядку розробки регіональних програм, моніторингу і звітності про їх виконання» від 04.12.2006 року № 367 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua>

31. Забезпечення економічної безпеки України шляхом зниження рівня корупції : монографія / М. О. Кизим, П. Й. Бернацький, І. О. Губарева. – Х. : ВД «НЖЕК», 2014. – 184 с.

32. Kosko B. Fuzzy cognitive maps / B. Kosko // International Journal of Man-Machine Studies, 1986. – Vol. 1. – P. 65 – 75.

33. Structure of Decision. The Cognitive Maps of Political Elites / Ed. by R. Axelrod. – Princeton: Princeton University Press, 1976. – 405 p.

34. Державне управління регіональним розвитком України : монографія / За заг. ред. В. Є. Воротина, Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2010. – 288 с.

35. Новак І. М. Соціальний розвиток регіонів України: оцінка та напрями зменшення диспропорцій : монографія / І. М. Новак. – Донецьк; Київ, 2008. – 196 с.

REFERENCES

Azarov, M. Ya., Yaroshenko, F. O., and Amosha, O. I. *Prohramno-tsilyovyi metod u biudzhetnomu protsesi* [Program Budgeting in the budget process]. Kyiv: NDFI, 2004.

Afanaseva, T. P., Buev, V. V., and Pudenko, T. I. *Analiz sostoiianiia vneshney srody malogo predprinimatelstva v Rossii (na primere shesti pilotnykh regionov)* [Analysis of the state of the environment of small business in Russia (on the example of the six pilot areas)]. Moscow: BIZNES-TEZAVURUS, 2005.

Besiedina, V. F. et al. *Prohnozuvannia i rozrobka prohram* [Forecasting and development programs]. Kyiv: Naukovyi svit, 2000.

Dolishnii, M., and Moshenets, O. "Rynkovi mekhanizmy rehionalnoho upravlinnia" [Market mechanisms of regional management]. *Rehionalna ekonomika*, no. 1 (2001): 7-17.

Dolishnii, M. I. *Rehionalna polityka na rubezhi XX – XXI stolit: novi priorytety* [Regional policy in the late XX – XXI century: new priorities]. Kyiv: Naukova dumka, 2006.

Dolishnii, M. I., Bieliienkyi, P. Yu., and Bidak, V. Ya. *Rehionalna polityka: metodolohiia, metody, praktyka* [Regional policy: methodology, methods, practice]. Lviv, 2001.

Derzhavne upravlinnia rehionalnym rozvytkom Ukrainy [State of regional development in Ukraine]. Kyiv: NISD, 2010.

Ekonomichna entsyklopediia [Economic Encyclopedia]. Ternopil: Akademiia narodnoho hospodarstva, 2002.

Generalov, V. V., and Lychagin, N. V. *Analiz programm gosudarstvennoy podderzhki predprinimatelstva* [Analysis of the programs state support of entrepreneurship]. Novosibirsk: IEOPP SO RAN; NGU, 2004.

Heiets, V. M. et al. *Derzhavni tsilyovi prohramy ta uporiadkuvannia prohramnoho protsesu v biudzhetnii sferi* [The state target programs and streamline the programming process in the public sector]. Kyiv: Naukova dumka, 2008.

Kondratev, V. V., Kuznetsov, N. A., and Filipov, V. P. *Tekhnologii formirovaniia tselevykh programm. Strukturnoe opisaniie* [Technology of formation programs. Structural description]. Moscow: Preprint / Institut problem upravleniia, 1988.

Kochkarov, R. A. *Tselevye programmy: Instrumentalnaia podderzhka* [Targeted programs: Tool support]. Moscow: Ekonomika, 2007.

Kiselnikov, A. A. *Modelirovaniie struktury i protsessia realizatsiia kompleksnykh regionalnykh programm* [Modeling of the structure

and the implementation of integrated regional programs]. Novosibirsk: Nauka, 1984.

Kizim, N. A., and Uzunov, V. V. *Programmno-tselevoy podkhod k gosudarstvennomu upravleniiu sotsialnoy napriazhennosti v regionakh strany* [Target-oriented approach to the governance of social tension in the country]. Kharkiv: INZhEK, 2007.

Kolesnikova, L. A. *Predprinimatelstvo i malyy biznes v sovremennom gosudarstve: upravlenie razvitiem* [Entrepreneurship and Small Business in the Modern State: management of development]. Moscow: Novyy Logos, 2000.

Kyzym, M. O., Bernatskiy, P. I., and Hubarieva, I. O. *Zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy shliakhom znyzhennia rivnia koruptsii* [Ensuring economic security Ukraine by reducing corruption]. Kharkiv: INZhEK, 2014.

Kosko, B. "Fuzzy cognitive maps". *International Journal of Man-Machine Studies*, vol. 1 (1986): 65-75.

Kyzym, M. O., Matiushenko, I. Yu., and Poltarak, N. I. *Otsinka iakosti tsilyovykh prohram derzhavnoi pidtrymky rozvytku maloho biznesu* [Quality assessment of targeted programs for state support of small business]. Kharkiv: INZhEK, 2009.

Libanova, E. M. *Liudskyy rozvytok rehioniv Ukrainy: analiz ta prohnoz* [Human development regions of Ukraine: Analysis and Forecast]. Kyiv: In-t demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen NAN Ukrainy, 2007.

[Legal Act of Ukraine] (2006). <http://www.me.gov.ua>
[Legal Act of Ukraine] (2004). <http://uazakon.com/document/fpart76/idx76060.htm>

[Legal Act of Ukraine] (2007). <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=106-2007-%EF>

[Legal Act of Ukraine] (2006). <http://www.me.gov.ua>
Makarov, I. M., Sokolov, V. B., and Abramov, A. L. *Tselevye kompleksnye programmy* [Target complex program]. Moscow: Znanie, 1980.

Milner, B. Z. *Organizatsiia programmno-tselevogo upravleniia* [Organization of Management by Objectives]. Moscow: Nauka, 1980.

Makhotaeva, M. "Tselevoe upravlenie sotsialno-ekonomicheskimi sistemami" [Targeted management of socio-economic systems]. *Problemy teorii i praktiki upravleniia*, no. 12 (2006): 8-18.

Milner, B. Z., Evenko, L. I., and Rapoport, V. S. *Sistemnyy podkhod k organizatsii upravleniia* [A systematic approach to management]. Moscow: Ekonomika, 1983.

Novak, I. M. *Sotsialnyi rozvytok rehioniv Ukrainy: otsinka ta napriamy zmenshennia dysproportsii* [Social Development of Regions of Ukraine: Assessment and reduction of disparities directions]. Donetsk; Kyiv, 2008.

Rukavishnikov, V. O. "Faktornaia model struktury obshchestvennogo mneniia i problemy ekologii v sovremennoy Rossii" [Factor model of the structure of public opinion and environmental issues in contemporary Russia]. *Sotsiologicheskie issledovaniia*, no. 12 (1992): 58-71.

Rayzberg, B. A., and Lobko, A. G. *Programmno-tselevoe planirovaniie i upravlenie* [Programme-oriented planning and management]. Moscow: INFRA-M, 2002.

Rudneva, E. V. *Tselevye kompleksnye programmy: organizatsionno-ekonomicheskii mekhanizm* [Target complex program: organizational and economic mechanism]. Moscow: Nauka, 1989.

Sovershenstvovanie metodologii i praktiki programmno-tselevogo planirovaniia razvitiia sotsialisticheskoy ekonomiki [Improving the methodology and practice of program-oriented planning of the socialist economy]. Moscow: MNIIPU, 1986.

Structure of Decision. The Cognitive Maps of Political Elites. Princeton: Princeton University Press, 1976.

Zubakov, V. D., and Gladkov, G. S. *Programmno-tselevoe planirovaniie* [Programme-oriented planning]. Moscow: Sovetskoe radio, 1980.

Zhukovskiy, A. I., Vasilev, V. S., and Shtreys, D. S. *Razrabotka, realizatsiia i otsenka regionalnykh tselevykh programm (Na osnove Kanadskogo opyta)* [Development, implementation and evaluation of regional programs (based on the Canadian experience)]. Ottawa; Moscow; Velikiy Novgorod, 2006.